

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

Extension Pattern Development for GAP Rice Production in Upper Northeastern

วุดินันท์ ไตรยางค์^{1*}, สินีนาถ ขรุธาเมืองแสนเสริม¹, สุนันท์ สีสังข์¹, ลัดดาวรรณ กรรณนุช¹
และ สมจิต โยชะคง¹

Wutinun Traiyang^{1*}, Sineenuch Khрутmuang Sanserm¹, SunanSeesang¹,
Laddawan Kunnoot¹ and Somchit Yotakhong¹

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์และพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าวและเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป กลุ่มละ 356 ราย และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร 255 ราย ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีปัญหาในการผลิตข้าวคุณภาพดี คือ ในด้านรถรับจ้างเก็บเกี่ยวหายาก อัตราค่าจ้างแรงงานสูง และราคาผลผลิตตกต่ำ ส่วนเกษตรกรทั่วไปไม่มีปัญหาในการผลิตข้าวคุณภาพดี คือ บัญชีราคาแพง สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี พบว่า มีประเด็นที่พึงพอใจน้อยที่สุด คือ ด้านงบประมาณในการทัศนศึกษา ดูงานและการประชาสัมพันธ์ และผู้วิจัยได้จัดเวทีเสวนาเชิงวิชาการโดยเชิญผู้แทนจากภาคเกษตรกรผู้ปลูกข้าว นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร และสภาเกษตรกร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีเสวนาเชิงวิชาการได้พิจารณาร่วมกัน ได้ข้อสรุปในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ ภาครัฐต้องมีความชัดเจนด้านนโยบาย ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มงบประมาณและสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงานให้เพียงพอและทันสมัย และในประเด็นสำคัญที่สุดคือ ต้องเน้นการพัฒนาระบบตลาดโดยภาครัฐควรร่วมมือกับภาคเอกชน สนับสนุนตลาดข้าวคุณภาพดี แยกออกจากตลาดข้าวทั่วไป เพื่อให้ราคาผลผลิตข้าว GAP สูงกว่าราคาผลผลิตข้าวทั่วไป

คำสำคัญ: การพัฒนา รูปแบบการส่งเสริม, การผลิตข้าวคุณภาพดี, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ABSTRACT: This research examines the patterns of GAP rice production in the upper northeastern region by interviewing a sample group of 365 farmers who have been awarded with the rice quality certificate, other typical rice farmers and 255 agricultural extension officers. Collection of survey data in year 2014 found that the rice quality certified farmers encountered problems in producing GAP rice in difficulty of hiring rice harvest tractors due to expensive hiring rate and low rice selling price. Meanwhile, the typical rice farmers had a major obstacle of expensive fertilizers. The agricultural extension officers were unsatisfied with the budget allocation for field trips and public relations. In this, the seminars were held among rice farmer representatives, agricultural extension officers, and the upper northeastern region farmer council; the conclusion indicated that the government agencies shall have a clear policy to promote ongoing publicity, and increase the budget supporting on up - to - date technology equipment and tools adequately. In addition, the government agencies should also cooperate with private sectors to improve and encourage the separation between good quality rice markets and the other normal ones; to promote the higher GAP rice pricing than the general rice.

Keywords: Extension Pattern Development, GAP Rice Production, Upper Northeastern

¹ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพฯ 11120

School of Agriculture and Cooperatives Sukhothai Thammathirat Open University, Bangkok 11120

* Correspondent author: wotinum_t@hotmail.com

บทนำ

ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกข้าว ประมาณ 77.98 ล้านไร่ โดยแยกเป็นนาปี 61.07 ล้านไร่ และนาปรัง 16.91 ล้านไร่ มีเกษตรกรที่ประกอบอาชีพการทำนา จำนวน 3.7 ล้านครัวเรือน สามารถผลิตข้าวนาปีและนาปรังได้ผลผลิตปีละกว่า 30 ล้านตันข้าวเปลือก เป็นสินค้าที่สามารถทำรายได้สู่ประเทศปีละประมาณ 200,000 ล้านบาท กรมการข้าว (2555) มั่นใจว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าข้าวเป็นอันดับต้นๆ ของโลก แต่ผลผลิตเฉลี่ยข้าวของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ต่ำ จากข้อมูลของสำนักเศรษฐกิจการเกษตร อ้างอิงโดย กรมการข้าว (2555) ระบุว่าผลผลิตข้าวเฉลี่ยนาปีและนาปรัง ปีการผลิต 2553/54 มีผลผลิตเฉลี่ย 449 กิโลกรัม/ไร่ ในขณะที่ประเทศคู่แข่งและประเทศในกลุ่มอาเซียน ได้แก่ เวียดนาม มีผลผลิตเฉลี่ย 849 กิโลกรัม/ไร่ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีผลผลิตเฉลี่ย 577.6 กิโลกรัม/ไร่ ประเทศกัมพูชา มีผลผลิตเฉลี่ย 545.4 กิโลกรัม/ไร่ สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ผลผลิตข้าวไทยต่ำ เนื่องจากขาดแคลนระบบชลประทานที่ดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ พันธุ์ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พื้นเมือง การเพาะปลูกข้าวได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ และการปลูกข้าวของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ถูกต้องเหมาะสม และส่วนใหญ่เป็นชาวนารายย่อย ขาดการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการผลิตข้าวและการบริหารจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ของประเทศมีอายุมาก รวมทั้งลูกหลานของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวปฏิเสธที่จะช่วยทำนา เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีความยากลำบาก รายได้น้อย จึงทำให้การทำนาส่วนใหญ่ขาดการดูแลรักษา เอาใจใส่อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลังจากทำการปลูกข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้วเกษตรกรจะเดินทางเข้าไปยังกรุงเทพมหานคร เพื่อทำงานหารายได้เพิ่มเติม และจะเดินทางกลับบ้านอีกครั้งในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ทำให้

แปลงข้าวขาดการดูแลรักษาที่ดี มีผลทำให้ผลผลิตต่ำ นอกจากนี้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงผลดีที่จะได้รับจากการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี เนื่องจากแหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์อยู่ไกล หาซื้อยาก และมีราคาสูง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง ซึ่งมีผลทำให้คุณภาพไม่สม่ำเสมอ มีข้าวแดงปน และความหอมลดลง เป็นปัญหาต่อการแข่งขันเพื่อการส่งออก สอดคล้องกับ โอฟาร์ (2556) กล่าวว่าปัญหาต่างๆ ที่ชาวนาส่วนใหญ่ประสบอยู่ ณ ปัจจุบัน มีตั้งแต่มิติของการผลิต คือ ระดับผลผลิตยังอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่สูงนัก มิติของการบริหารจัดการ จากต้นทุนที่สูง ส่งผลให้ระดับรายได้เกษตรกรมีอัตราเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ จึงไม่สามารถยึดการปลูกข้าวเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคง ถึงแม้ว่ารายได้สุทธิครัวเรือนของเกษตรกรจะเพิ่มขึ้นจากความช่วยเหลือของรัฐบาล ทว่าราคาปัจจัยการผลิตและค่าครองชีพก็ขยับสูงขึ้นตาม นอกจากนั้น ราคาผลผลิตที่จำหน่ายยังผันผวน ส่งผลให้หนี้สินเกษตรกรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาเหตุหลักเกิดจากการที่เกษตรกรไม่มีความรู้เพียงพอ ขาดข้อมูลเชิงลึกด้านการตลาดสำหรับวางแผนการผลิต รวมทั้งความรู้ในการผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพสูง ที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และขาดทักษะของการแก้ปัญหา ซึ่งหากสามารถสกัดประเด็นปัญหาเหล่านี้ออกจากวิถีการทำนาได้จะเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับอาชีพชาวนาได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้การค้าสินค้าเกษตรทั่วโลก ได้หันมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของมาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหารโดยการตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาสุขภาพของผู้บริโภค และประเด็นมาตรฐานสินค้าเป็นข้อกีดกันทางการค้านอกเหนือไปจากมาตรการทางด้านภาษีที่มีบทบาทน้อยลง ดังนั้น มิติมาตรฐานความปลอดภัยอาหาร จึงเป็นเรื่องที่มีผลต่อการพัฒนาภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรในอนาคตเป็นอย่างมาก และยังเป็นประเด็นสนับสนุนในเรื่องของความปลอดภัยของประชาชน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้

กับสินค้าเกษตร ประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญ ของความปลอดภัยอาหาร โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้มีการให้ความสำคัญ กับระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งด้านความเป็น อยู่ การศึกษา และด้านสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคอาหาร และในปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลมี นโยบายที่จะผลักดันให้ไทยเป็นครัวของโลก รัฐบาลจึง ประกาศให้เป็นปีแห่งสุขภาพอนามัย โดยอาหารที่ บริโภคในประเทศมีความปลอดภัยและมีมาตรฐาน ทัดเทียมสากล โดยมีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สอดคล้องกับ กรมวิชาการเกษตร (2551) ระบุว่า ในปี 2547 คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดให้ในปีแห่งความ ปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) โดยมีเป้าหมายที่ จะให้ประเทศไทยเป็นครัวของโลก (Kitchen of the World) จึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการโครงการ อาหารปลอดภัยอย่างเป็นระบบและครบวงจร เพื่อให้ สินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์มีความปลอดภัยตั้งแต่ ระดับไร่นาจนถึงโต๊ะอาหาร (From Farm to Table)

การสร้าง ความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งชาวไทย และต่างประเทศ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ตระหนักถึง ความสำคัญเรื่องดังกล่าว จึงได้ดำเนินงานตามแนว นโยบายของรัฐบาล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย “ครัวไทย ไปครัวโลก” ความปลอดภัยด้านอาหาร ความมั่นคง ด้านอาหาร รวมทั้งการเป็นผู้นำด้านการผลิตพืชอาหาร ในภูมิภาคอาเซียนที่กำลังจะมีการรวมตัวเป็น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ในปีปลายปี 2558 นี้ (กรมส่งเสริม การเกษตร, 2555)

จากปัญหาและนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวข้าง ต้น รวมถึงการส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา ซึ่งเป็น การปฏิบัติงานเชิงระบบโดยเน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยการนำ ข้อมูล (Data) ข่าวสาร (Information) และ ความรู้ (Knowledge) ไปให้เกษตรกร เพื่อให้เกิดการ ยอมรับและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการประกอบ อาชีพ การส่งเสริมในรูปแบบนี้ได้นำไปใช้เป็นรูปแบบ เดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งไม่ได้เกิดจากความต้องการของ

เกษตรกรอย่างแท้จริง (กรมการข้าว, 2555) จึงทำให้ เกษตรกรไม่ให้ความสำคัญกับระบบการจัดการ คุณภาพ GAP เท่าที่ควร ดังนั้นจึงมีการศึกษาถึงการ พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี เพื่อ พัฒนาการผลิตข้าวของชาวนาไทยให้มีศักยภาพสูงสุด ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ของชาวนาไทย ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ให้มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน โดย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่างที่ได้การรับรองการผลิตตามระบบจัดการ คุณภาพ GAP ข้าว จากกรมการข้าว กับเกษตรกร ผู้ปลูกข้าวทั่วไป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 8 จังหวัด ได้แก่ เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ รวมทั้งการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการ พัฒนาการผลิตข้าวคุณภาพดี ทั้งระดับผู้ปฏิบัติและ ระดับนโยบาย เพื่อกำหนดเป็นรูปแบบการส่งเสริมการ ผลิตข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพข้าว คุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เพื่อ ศึกษาการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และเพื่อวิเคราะห์และ พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมการ ผลิตข้าวคุณภาพดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ได้แก่ เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และบึงกาฬ รวม 8 จังหวัด ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสม (mix method) ซึ่งเป็นการรวมวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีระยะการวิจัย ดังต่อไปนี้ระยะที่ 1 ศึกษาสถานภาพข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ระยะที่ 2 ศึกษาการส่งเสริมการผลิต

ข้าวคุณภาพดี ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ระยะที่ 4 ศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 ศึกษาสถานภาพการผลิตข้าวคุณภาพดี ประชากร คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ได้แก่ เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และ บึงกาฬ รวม 8 จังหวัด โดยแยกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว จากกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 3,266 ราย มาคำนวณหาจำนวนตัวอย่างโดยใช้วิธีการของ Taro Yamane ที่ความคลาดเคลื่อน 5% ได้จำนวนตัวอย่างเท่ากับ 356 ราย วิธีการสุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) หรือ “การคัดเลือก (Selection)” โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบมีจุดประสงค์/เฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยให้แต่ละจังหวัดทำการสุ่มคัดเลือกเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละจังหวัด และนัดหมายเกษตรกรเพื่อทำการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ซึ่งมีรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1.1 สถานภาพด้านการผลิต ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมของชาวนาผู้ปลูกข้าว ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของชาวนาผู้ปลูกข้าว ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ปลูกข้าว วิธีปฏิบัติในการปลูกข้าว ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการผลิตข้าว โดยแบ่งปัญหาออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

1.2 สถานภาพด้านการตลาดข้าว ได้แก่ สิ่งที่จูงใจที่ทำให้ท่านปลูกข้าวคุณภาพ (Good Agricultural Practice: GAP) ผลผลิตข้าวในปีที่ผ่านมา การขายข้าวเปลือก การตัดสินใจในการขายข้าวเปลือก การสืบราคาก่อนขายข้าวเปลือก ความพึงพอใจในราคาข้าวเปลือก การตัดสินใจปลูกข้าวคุณภาพในปีต่อไป ตลาดที่รองรับผลผลิต วิธีการจำหน่ายข้าว การแปรรูปผลผลิตข้าวก่อนจำหน่าย ปัญหาในการนำผลผลิตไปจำหน่าย

1.3 ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) จากเจ้าหน้าที่ ได้แก่ สภาพการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม สำหรับข้าว (GAP) ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ความพึงพอใจในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว โดยแบ่งความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

2) เกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนจำนวน 495,163 ราย ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป จึงทำการเก็บข้อมูลโดยยึดเอาจำนวนกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว จำนวน 365 คนเป็นหลัก และทำการเก็บข้อมูลแบบคู่ขนานจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป จำนวน 365 คน ซึ่งเป็นจำนวนตัวอย่างที่เท่ากัน เพื่อเป็นการลดความคลาดเคลื่อนในการเปรียบเทียบ วิธีการสุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น หรือ “การคัดเลือก” โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบมีจุดประสงค์/เฉพาะเจาะจง โดยให้แต่ละจังหวัดทำการสุ่มคัดเลือกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละจังหวัด และนัดหมายเกษตรกรเพื่อทำการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ได้แก่

คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1 สถานภาพด้านการผลิต ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมของชาวนาปลูกข้าว ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของชาวนาปลูกข้าว ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ปลูกข้าว วิธีปฏิบัติในการปลูกข้าว ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการผลิตข้าว โดยแบ่งปัญหาออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

2.2 สถานภาพด้านการตลาดข้าว ได้แก่ สิ่งที่น่าสนใจที่ทำให้ท่านปลูกข้าวคุณภาพ (GAP) ผลผลิตข้าวในปีที่ผ่านมา การขายข้าวเปลือก การตัดสินใจในการขายข้าวเปลือก การสืบราคาก่อนขายข้าวเปลือก ความพึงพอใจในราคาข้าวเปลือก การตัดสินใจปลูกข้าวคุณภาพในปีต่อไป ตลาดที่รองรับผลผลิต วิธีการจำหน่ายข้าว การแปรรูปผลผลิตข้าวก่อนจำหน่าย ปัญหาในการนำผลผลิตไปจำหน่าย

2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) ได้แก่ การเคยเข้ารับการฝึกอบรมในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม สำหรับข้าว (GAP) ถ้าเคยเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) แบบใดบ้าง ชนิดพืชใดบ้าง มีความรู้เรื่องกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) มาก่อนหรือไม่ ถ้าจะเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) ท่านจะสะดวกในการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งใด

ระยะที่ 2 ศึกษาการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ทำการเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ระดับผู้ปฏิบัติ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในระยะนี้ คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล (เกษตรตำบล) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 8 จังหวัด 94 อำเภอ 697 ตำบล ซึ่งใช้จำนวนเกษตรตำบล เป็นประชากรในการวิจัยในระยะนี้ ซึ่งมีจำนวน

ประชากรทั้งสิ้น 697 ราย กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการของ Taro Yamane ที่ความคลาดเคลื่อน 5% ได้จำนวนตัวอย่างเท่ากับ 255 ราย และแยกเป็นรายจังหวัด ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น หรือ “การคัดเลือก” โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบมีจุดประสงค์/เฉพาะเจาะจง เพราะทุกตำบลมีการส่งเสริมการผลิตข้าวอยู่แล้ว ซึ่งใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำแบบสอบถามไปให้เจ้าหน้าที่ระดับผู้ปฏิบัติเป็นผู้กรอกคำตอบด้วยตนเอง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีรายละเอียดของแบบสอบถาม ดังนี้

2.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี

2.2 สภาพการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีแก่เกษตรกร ได้แก่ การรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย การประชาสัมพันธ์โครงการฯ การรับการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมจากงบปกติเพื่อพัฒนาเกษตรกรเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐาน (GAP) สำหรับข้าว การเชิญวิทยากรภายนอกในการฝึกอบรมเกษตรกร การนำเกษตรกรเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐาน (GAP) สำหรับข้าว สภาพการปฏิบัติในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีแก่เกษตรกร

2.3 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (GAP) ได้แก่ ด้านรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ ด้านงบประมาณ ด้านระยะเวลา ด้านเกษตรกร ด้านการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดของเกษตรกร เนื้อหาหลักสูตร ด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร เพื่อการประชาสัมพันธ์และการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ใช้ในการดำเนินโครงการ โดยแบ่งระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ออกเป็น 5 ระดับ คือ ระดับความเหมาะสม น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

2.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีแก่เกษตรกร ได้แก่ การวางแผนกำหนดเป้าหมาย การคัดเลือกเกษตรกร การฝึกอบรมเกษตรกร การให้คำปรึกษาแนะนำและประเมินแปลงเบื้องต้นแก่เกษตรกร

ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี โดยผู้วิจัยได้จัดเวทีเสวนาเชิงวิชาการซึ่งได้เชิญผู้แทนเกษตรกรผู้ปลูกข้าว จังหวัดละ 1 คน ประธานสภาเกษตรกรจังหวัด จังหวัดละ 1 คน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบงานข้าวของจังหวัด จังหวัดละ 1 คน ได้แก่ เลย์ หนองบัวลำภู อุตรดิตถ์ หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และ บึงกาฬ และนักวิชาเกษตรศูนย์วิจัยข้าวหนองคาย สกลนครและอุตรดิตถ์ ศูนย์ ฯ ละ 1 คน รวม 3 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 27 คน เพื่อมาพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี เก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลที่ได้จากการศึกษา ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ในเวทีเสวนาเชิงวิชาการเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา และให้ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาได้แสดงความคิดเห็น ในแต่ละประเด็น ดังนี้ ด้านนโยบายของภาครัฐ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่สนับสนุนการปฏิบัติงาน ด้านหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนการดำเนินงาน ด้านเกษตรกร ด้านการตลาด และปัญหาข้อเสนอแนะจากเวทีเสวนาเชิงวิชาการ และร่วมกำหนดรูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) คือ เทคนิคการวิจัยที่บรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสาร โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ ใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) และอิงกรอบทฤษฎี การบรรยายนี้จะเน้นเนื้อหาตามที่ปรากฏไม่เน้นการตีความหรือการหาความหมายที่ซ่อนไว้เบื้องหลัง

ระยะที่ 4 ศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี โดยนำรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ที่ได้ไปสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้บริหารระดับนโยบาย ได้แก่ เกษตรจังหวัดทั้ง 8 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวหนองคาย ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวสกลนคร ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวอุตรดิตถ์ซึ่งใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น หรือ “การคัดเลือก” โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบมีจุดประสงค์/เฉพาะเจาะจง เนื่องจากทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีในระดับนโยบาย เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของรูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา

ระยะที่ 1 ศึกษาสถานการณ์การผลิตข้าวคุณภาพดี พบว่า เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีอายุเฉลี่ย 50.29 ปี ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป มีอายุเฉลี่ย 49.01 ปี มีปัญหาในด้านการผลิตในภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ซึ่งเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีปัญหาในระดับมาก 3 ประเด็น คือ ารถรับจ้างเก็บเกี่ยวหายาก อัตราค่าจ้างแรงงานสูง และราคาผลผลิตตกต่ำ ส่วนเกษตรกรทั่วไปมีปัญหาในระดับมาก 1 ประเด็น คือ ปุ๋ยมีราคาแพง และเกษตรกรทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่มีตลาดรองรับผลผลิต ไม่มีปัญหาในการนำผลผลิตไปจำหน่าย เกษตรกรที่ได้รับใบรับรอง Q ข้าว ระบุว่า มีความพึงพอใจในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรสำหรับข้าว ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ประเด็นที่พึงพอใจน้อยที่สุด 8 ประเด็น คือ 1) ตลาดข้าวคุณภาพดี 2) ด้านเนื้อหาหลักสูตรการรักษาสีแกวล้อมและสุขภาพอนามัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค 3) งบประมาณในการฝึกอบรมเกษตรกร 4) ระยะเวลา

ในการฝึกอบรม 5) ป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ 6) เอกสารประกอบการฝึกอบรม 7) เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และเข้าใจในเรื่องการปลูกข้าวและให้คำแนะนำปรึกษาเป็นอย่างดี และ 8) เจ้าหน้าที่สามารถตอบข้อซักถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการรับรองมาตรฐาน (GAP) ได้

ระยะที่ 2 ศึกษาการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี พบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี มีอายุเฉลี่ย 50.50 ปี มีประสบการณ์ในการทำงาน เฉลี่ย 21.28 ปี ร้อยละ 98.0 เจ้าหน้าที่ออกไปรับสมัครเกษตรกรในพื้นที่ ร้อยละ 92.9 มีการวิเคราะห์พื้นที่ก่อนเริ่มโครงการ ร้อยละ 95.7 มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ ก่อนเปิดรับสมัครเกษตรกร โดยร้อยละ 75.3 มีการประชาสัมพันธ์จากการประชุมกำนัน / ผู้ใหญ่บ้านประจำเดือน และร้อยละ 65.1 ใช้หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ร้อยละ 74.1 มีการเชิญวิทยากรภายนอก ได้แก่ เกษตรกรผู้ชำนาญการ เจ้าหน้าที่จาก กรมการข้าว เจ้าหน้าที่จากศูนย์บริหารศัตรูพืช ร้อยละ 98.8 มีการอบรมถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตตามระบบจัดการคุณภาพ GAP ข้าว แก่เกษตรกรโดยถ่ายทอดความรู้ในเรื่องระบบการจัดการคุณภาพและแนวทางปฏิบัติตามข้อกำหนด 8 ข้อ โดยเน้นหนักเรื่องการถ่ายทอดความรู้แผนควบคุมการผลิตข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพปลอดภัย มีสุขอนามัย และได้มาตรฐาน มีการดำเนินการตรวจสอบสถานที่ผลิตหรือแปลงเกษตรกร 4 ประเด็นหลัก คือ การจดบันทึกการเก็บสารเคมี ความสะอาดของแปลง และประเมินตามแบบประเมินแปลงเบื้องต้น (Check list) ของกรมส่งเสริมการเกษตร และสรุปรวบรวมรายชื่อเกษตรกรที่ผ่านการประเมินแปลงเบื้องต้น ร้อยละ 98.4 มีการอบรมถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติการจดบันทึกแปลง ร้อยละ 98.0 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล GAP-01 ของเกษตรกรในพื้นที่ ความรับผิดชอบ และแจ้งแผนการให้คำแนะนำรวมถึงเวลาที่ใช้ ร้อยละ 97.6 มีการจัดทำแผนปฏิบัติงานและ

กำหนดการให้คำแนะนำแก่เกษตรกร ร้อยละ 97.3 กรณีพบข้อบกพร่อง ต้องบันทึกข้อบกพร่องในการผลิตรวมทั้งระยะเวลาปรับปรุงแก้ไขให้แก่เกษตรกรทราบ ร้อยละ 95.7 มีการประสานอาสาสมัครเกษตรกร (GAP) ผู้ช่วยที่ปรึกษาเพื่อวางแผนการปฏิบัติงาน ร้อยละ 87.8 มีการกำหนดแผนการตรวจติดตาม หรือประเมินแปลงครั้งที่ 2 หรือจนกว่าเกษตรกรจะสามารถแก้ไขข้อบกพร่องได้ทั้งหมด ร้อยละ 87.5 แจ้งแผนการให้คำแนะนำรวมถึงเวลาที่ใช้ ร้อยละ 63.9 มีการรับสมัครและขึ้นทะเบียนเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองคุณภาพ (GAP online) ในแบบโปรแกรมออนไลน์และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นที่พึงพอใจน้อยที่สุด ด้านงบประมาณในการทัศนศึกษา ดูงาน การประชาสัมพันธ์ ด้านรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ ประเด็นการจัดทัศนศึกษา ดูงาน และการจัดนิทรรศการ ส่วนปัญหาในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ในภาพรวมมีปัญหอยุ่ในระดับน้อย โดยมีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณในการออกพื้นที่มีน้อย งบประมาณในการฝึกอบรมเกษตรกรน้อยมาก ขาดแคลนเอกสาร/สื่อที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ และงบประมาณด้านอาหารและเครื่องดื่มของเกษตรกรน้อยมาก

ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี โดยการจัดเวทีเสวนาเชิงวิชาการ จากกลุ่มผู้แทนเกษตรกร และกลุ่มนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 8 จังหวัด ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเวทีเสวนาเชิงวิชาการในวันที่ 21 กรกฎาคม 2557 ณ โรงแรม อัครวรรณ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ซึ่งผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาเชิงวิชาการได้ร่วมกำหนดรูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี ตาม Figure 1

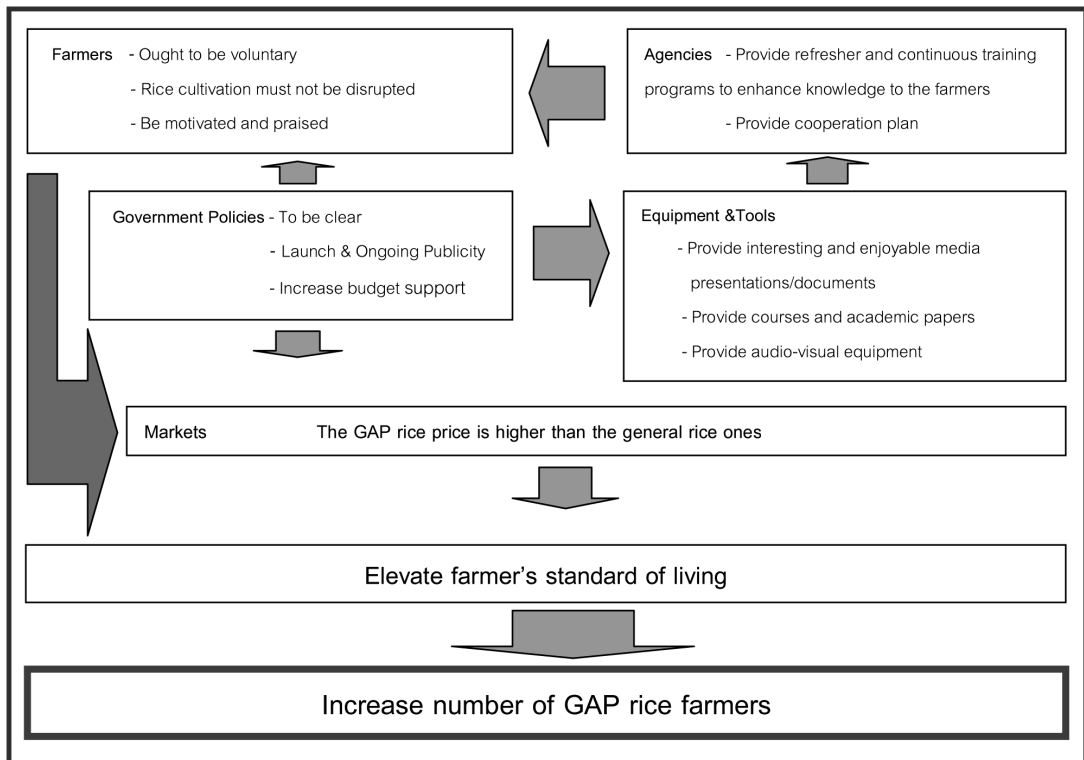

Figure 1 Extension Pattern Development GAP Rice Production

ระยะที่ 4 ศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี โดยนำรูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี ที่ได้ในระยะที่ 3 นำไปสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารระดับนโยบาย ได้แก่ เกษตรจังหวัดทั้ง 8 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวหนองคาย ผู้อำนวยการ

ศูนย์วิจัยข้าวสกลนคร ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยข้าวอุดรธานี พบว่า ทั้งหมดเห็นด้วยกับรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และได้ให้ข้อเสนอแนะ รวมทั้งปรับเปลี่ยนรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี (GAP) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ตาม Figure 2

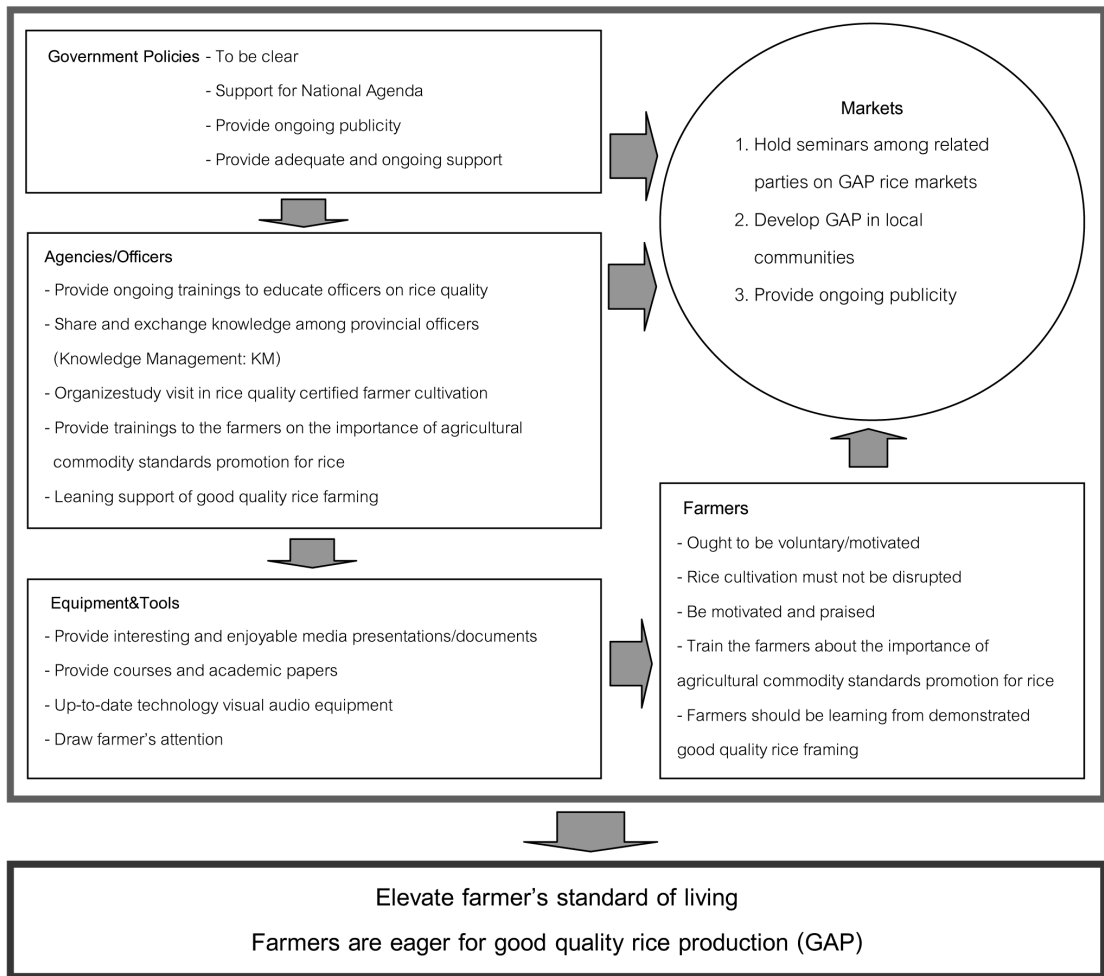

Figure 2 Extension Pattern Development for GAP Rice Production in Upper Northeastern

จาก Figure 2 มีรายละเอียด ดังนี้

1. **ด้านนโยบายของภาครัฐ** จะต้องสนับสนุนให้เป็นวาระแห่งชาติ นโยบายจะต้องมีความชัดเจนในการกำหนดการเพิ่มขีดความสามารถในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี และมีการพัฒนาระบบตลาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันประเด็นที่ควรดำเนินการ ดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์ ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อให้ประชาชนผู้บริโภคเข้าใจและมีความต้องการบริโภคข้าวคุณภาพดีเพิ่มมากขึ้น

2. งบประมาณ รัฐต้องให้ความสำคัญในการสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพออย่างต่อเนื่อง

เพื่อทำให้การขับเคลื่อนการทำงาน ดำเนินไปจนบรรลุเป้าประสงค์

2. **เครื่องมือหรืออุปกรณ์** ที่สนับสนุนการปฏิบัติงาน มีประเด็นที่จะต้องดำเนินการ ดังนี้

1. การจัดการด้านความรู้ รัฐจะต้องจัดให้มีหลักสูตรการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี / เอกสารวิชาการ และวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาดูแลทั้งระบบ และรัฐจะต้องสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนไฮเทคที่ทันสมัย เช่น เครื่องถ่ายภาพ เครื่องคอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายรูปรูปดิจิทัล และอุปกรณ์อื่นที่ทันสมัยและจำเป็น

2. ด้านการประชาสัมพันธ์ รัฐจะต้องจัดให้มีสื่อ/เอกสาร ที่น่าสนใจ เช่น การเข้าสู่ระบบ GAP ข้าว

สำหรับเกษตรกร คู่่มือเกษตรกรในการปฏิบัติ GAP ข้าว เป็นต้น

3. ด้านการพัฒนาการตลาด รัฐจะต้องสนับสนุนให้เกษตรกรได้มีโอกาสเข้าถึงการตลาดข้าวคุณภาพดี GAP โดยใช้เครื่องมือ เช่น สื่อตลาดท้องถิ่น, สื่อตลาดต่างประเทศ

3. หน่วยงานภาครัฐ มีประเด็นที่จะต้องดำเนินการ โดยให้ความสำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์การผลิตข้าวคุณภาพดีให้ครอบคลุมทั้งด้านการผลิตและการตลาด ดังนี้

1. จัดให้มีการฝึกอบรมทบทวนความรู้แก่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน อย่างต่อเนื่อง

เช่น การสร้างนักวิชาการมืออาชีพ จัดทีมงาน coaching สำหรับเจ้าหน้าที่ที่บรรจุใหม่ จัดให้มีการอบรม สัมมนา มีการรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่

2. มีแผนความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แก่ กรมการข้าว กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กระทรวงพาณิชย์ ได้แก่ กรมการค้าภายใน และหน่วยงานภายในจังหวัด ได้แก่ ศูนย์วิจัยข้าว สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตร สำนักงานการค้าภายในจังหวัด เป็นต้น

3. มีตัวชี้วัด KPI เพื่อกระตุ้นการทำงานของเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน

4. จัดอบรมเกษตรกร เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในการเข้าสู่ระบบการส่งเสริมมาตรฐานสินค้า (GAP) สำหรับข้าว

5. สนับสนุนให้มีการจัดทำแปลงเรียนรู้ด้านการปลูกข้าวคุณภาพดี(GAP)

4. เกษตรกร มีประเด็นที่จะต้องดำเนินการ ดังนี้

1. การพัฒนากระบวนการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเกิดความสมัครใจที่ต้องการผลิตข้าวคุณภาพดี GAP เพื่อการตลาด โดยการรับสมัครและขึ้นทะเบียนเกษตรกร จะต้องเน้นเฉพาะผู้ที่มีความต้องการเข้าสู่ระบบ GAP ข้าว และสมัครใจเท่านั้น

2. การสร้างกระบวนการให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มผู้ผลิตข้าวคุณภาพดี GAP โดยเลือกพื้นที่ที่ไม่กระจัดกระจายเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ

3. มีการสร้างขวัญและกำลังใจ และยกย่อง ให้แก่เกษตรกรที่ปฏิบัติตามระบบ GAP เช่น จัดประกวดหมู่บ้าน GAP ข้าว

4. เกษตรกรควรเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับความสำคัญในการเข้าสู่ระบบการส่งเสริมมาตรฐานสินค้า (GAP)

5. เกษตรกรควรศึกษาเรียนรู้จากแปลงเรียนรู้ด้านการปลูกข้าวคุณภาพดี (GAP)

5. ด้านตลาด เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันโดยภาครัฐ และภาคเอกชน ต้องเข้ามาช่วยและให้ความสำคัญต่อการผลิตข้าวคุณภาพดี GAP เพื่อให้เห็นความแตกต่างของข้าวคุณภาพดีกับข้าวทั่วไป มีประเด็นที่จะต้องดำเนินการ ดังนี้

1. จะต้องแบ่งกลุ่มลูกค้าให้ชัดเจน เพื่อกำหนดเป้าหมายและสร้างเครื่องมือทางการตลาด โดยจัดให้มีการประชาสัมพันธ์การสร้างความรู้ความเข้าใจให้ลูกค้าเพื่อให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะของข้าวคุณภาพดี (GAP) เช่น การสร้างเรื่องเล่า (Story Behind) เกี่ยวกับการปลูกข้าวมาตรฐานคุณภาพดี (GAP) เป็นต้น

2. พัฒนาตลาดข้าวในชุมชน เช่น จัดให้มีตลาดนัดผลผลิตข้าว (GAP) จัดตั้งศูนย์ต้นแบบการผลิตข้าวคุณภาพดี (GAP) เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และจำหน่ายสินค้าที่แปรรูปจากข้าวคุณภาพดี (GAP)

3. ส่งเสริมการแปรรูปจากข้าวคุณภาพดี เพื่อเพิ่มมูลค่า โดยสนับสนุนด้านบรรจุภัณฑ์ และเงินทุนในการบริหารจัดการ

เมื่อภาครัฐได้พัฒนาระบบตลาด และพัฒนาระบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดีตามรูปแบบดังกล่าวแล้ว เกษตรกรผู้ปลูกข้าวก็จะพัฒนาระบบการผลิตข้าวคุณภาพดี (GAP) ของตนเอง เนื่องจากสามารถจำหน่ายผลผลิตข้าวคุณภาพดี ได้ราคาที่สูงพอใจ สามารถสร้างความมั่นคงในอาชีพการทำงาน มีเกียรติและศักดิ์ศรีเหมือนชาวนาในต่างประเทศ จึงเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกร และทำให้

เกษตรกรที่ไม่อยู่ในระบบการปลูกข้าวคุณภาพดี (GAP) จะหันเข้ามาสู่ระบบดังกล่าวอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. ปัจจัยทางสังคมของชาวนาผู้ปลูกข้าว

เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ร้อยละ 68.0 เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 49.65 ปี สอดคล้องกับ (เอื้อจิตร, 2550; สุทธิพร, 2552; สมพงษ์, 2555) ซึ่งแสดงว่าเกษตรกรยังอยู่ในวัยกลางคน เป็นวัยกำลังเหมาะสมที่จะใช้แรงงาน และประสบการณ์ ในการปลูกข้าวคุณภาพดี และสอดคล้องกับ อารี และคณะ (2552) ระบุว่า เพศชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นแรงงานหลักในการผลิต จึงมีทักษะและความรอบรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นอย่างดี

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั้งสองกลุ่ม ร้อยละ 30.4 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และร้อยละ 29.2 มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 55.9 มีสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน สอดคล้องกับ (สุทธิพร, 2552; สมพงษ์, 2555) พบว่า พื้นฐานการศึกษาของเกษตรกรไม่สูงมาก ซึ่งอาจเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการพัฒนาการปลูกข้าวคุณภาพดี และสมาชิกในครัวเรือนที่มีมากกว่าไม่มีผลต่อการใช้เทคโนโลยีในการผลิตข้าวหอมมะลิ

เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว ร้อยละ 87.4 เป็นอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) และร้อยละ 80.3 เป็นกรรมการหมู่บ้าน/กลุ่มต่างๆ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ร้อยละ 75.8 เป็นกลุ่มลูกค้า ธกส. และร้อยละ 65.2 เป็นกรรมการหมู่บ้าน/กลุ่มต่างๆ สอดคล้องกับ (เอื้อจิตร, 2550; สมพงษ์, 2555) พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรมีตำแหน่งทางสังคม คือ เป็นกรรมการหมู่บ้าน เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรในระดับมากที่สุดจากการฝึกอบรม ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรในระดับปานกลางจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ สอดคล้อง (เอื้อจิตร, 2550; อารี และ

คณะ, 2552) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับความรู้ การปลูกข้าวหอมมะลิปลอดภัยจากสารพิษจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรโดยวิธีการฝึกอบรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยังให้ความสำคัญและเชื่อถือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของชาวนาผู้ปลูกข้าว

เกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ใช้แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.91 คน สอดคล้องกับ สมพงษ์ (2555) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีแรงงานไม่เพียงพอ และต้องจ้างแรงงานภาคการเกษตรหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร เข้ามาช่วยในการปลูกข้าว เมื่อพิจารณา ร่วมกับการถือครองพื้นที่ ดังนี้ เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีพื้นที่ถือครองด้านการเกษตร เฉลี่ย 35.30 ไร่ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป เฉลี่ย 26.64 ไร่ เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีพื้นที่ทำนาทั้งหมด ปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 16.80 ไร่ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไปมีพื้นที่ทำนาทั้งหมด ปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 18.84 ไร่ เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีพื้นที่ทำนาที่ปลูกข้าว GAP ปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 15.23 ไร่ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไปมีพื้นที่ทำนาทั้งหมด ปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 10.64 ไร่ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $P < 0.05$ ($t = 3.710$, $Sig = 0.000^*$)

เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีต้นทุนการผลิตข้าวปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 3,535 บาท/ไร่ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไปมีต้นทุนการผลิตข้าวปีการผลิตที่ 2556/57 เฉลี่ย 4,836 บาท/ไร่ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $P < 0.05$ ($t = -14.857$, $Sig = 0.000^*$) เมื่อพิจารณาแล้ว พบว่าเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว มีต้นทุนต่ำกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ถึง 1,301 บาท/ไร่

3. ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ปลูกข้าว

3.1 เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว

พบว่า ร้อยละ 54.5 ใช้น้ำฝนอย่างเดียวเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการปลูกข้าว ร้อยละ 74.1 ลักษณะสภาพพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกข้าวเป็นที่ดอน ร้อยละ 77.0 เป็นดินร่วน ร้อยละ 83.7 มีการปลูกพืชฤดูแล้งปรับปรุงบำรุงดิน ผลิตปุ๋ยพืชสดหรือพืชตระกูลถั่ว

3.2 ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป พบว่า ร้อยละ 73.0 ใช้น้ำฝนอย่างเดียว ร้อยละ 53.7 ปลูกข้าวในพื้นที่ที่มีลักษณะที่ราบลุ่มสม่ำเสมอไม่ท่วมหรือไหลป่า ร้อยละ 60.9 เป็นดินร่วน ร้อยละ 60.4 ไม่ได้ปลูกพืชชนิดอื่นมาก่อน

สอดคล้องกับ กรมการข้าว (2555) ระบุว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลผลิตข้าวไทยต่อไร่ของประเทศต่ำ เนื่องจากพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทานอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติหรือน้ำฝนทำให้ชาวนาต้องประสบภาวะฝนทิ้งช่วงฝนแล้งหรือน้ำท่วมเป็นประจำทำให้ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำในแปลงนาได้ ต้นข้าวได้รับความเสียหายส่งผลให้ได้ผลผลิต/ไร่ลดลง และแสดงให้เห็นว่า ยังมีเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นความสำคัญในการปรับปรุงบำรุงดิน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการปลูกข้าว นอกจากนี้ยังพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการเพาะปลูกข้าวในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมน้อย เป็นจำนวนมากที่สุดถึง 8.03 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 24 ของพื้นที่ปลูกข้าวในปีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (33.90 ล้านไร่) เพราะสภาพดินปลูกข้าวส่วนใหญ่เสื่อมโทรมขาดความอุดมสมบูรณ์

4. วิธีปฏิบัติในการปลูกข้าว

4.1 เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว พบว่า ร้อยละ 66.6 ปลูกข้าวด้วยวิธีนาดำ ร้อยละ 91.3 ใช้แรงงานคนในการปลูกข้าว ร้อยละ 77.0 ใช้พันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 ร้อยละ 60.1 ใช้รถไถนาขนาดเล็กในการไถนา ร้อยละ 46.1 ใช้แรงงานคนเกี่ยวข้าวและนวดข้าว

4.2 ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป พบว่า ร้อยละ 52.0 ปลูกข้าวด้วยวิธีนาดำ ร้อยละ 98.6 ใช้แรงงานคนในการปลูกข้าว ร้อยละ 55.1 ใช้พันธุ์ กข6 ร้อยละ 52.2 ใช้รถไถนาขนาดเล็กในการไถนา ร้อยละ 42.7 ใช้แรงงานคนผสมกับเครื่องจักรกลในการเกี่ยวข้าว

สอดคล้องกับ กรมการข้าว (2555) ระบุว่า ในฤดูนาปีปี 2552/53 ชาวนานิยมปลูกข้าวโดยวิธีนาดำมากที่สุด พันธุ์ข้าวที่ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือนิยมปลูกคือพันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 มีเนื้อที่เพาะปลูก 18.631 ล้านไร่คิดเป็นร้อยละ 32.40

ของเนื้อที่ปลูกทั้งหมด (57.497 ล้านไร่) รองลงมาคือข้าวพันธุ์ กข6 มีเนื้อที่เพาะปลูก 15.395 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 26.77 และกรมวิชาการเกษตร (2550) ระบุว่า ในด้านปัญหาการปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประสบปัญหาด้านแรงงานขาดแคลน ดังนั้นวิธีการทำนาจึงเปลี่ยนไป สำหรับกิจกรรมที่เกษตรกรปฏิบัติในการปลูกข้าว ของเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามหลักปฏิบัติในการปลูกข้าวได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ การเตรียมดิน การเตรียมพันธุ์ การใส่ปุ๋ย การสำรวจเพื่อตัดข้าวพันธุ์ปน การป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวข้าว การเก็บรักษาผลผลิต การเตรียมเมล็ดพันธุ์ และการบันทึกข้อมูล

5. สถานภาพด้านการตลาดข้าว

การสอบถามในด้านสิ่งที่จูงใจที่ทำให้เกษตรกรปลูกข้าวคุณภาพดี พบว่า เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าวเกษตรกรร้อยละ 98.6 ให้ข้อมูลว่า สิ่งจูงใจคือ การได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ร้อยละ 62.1 ให้ข้อมูลว่าราคาซื้อขายสูงกว่าการปลูกข้าวแบบทั่วไป จะเป็นสิ่งจูงใจที่ทำให้หันมาปลูกข้าวคุณภาพดี แสดงให้เห็นว่า ถ้าสามารถทำให้ข้าว GAP ราคาสูงกว่าข้าวทั่วไปได้ เกษตรกรทั่วไปจะหันมาปลูกข้าวตามระบบ GAP เพิ่มขึ้น

ในปีการผลิต 2556/57 เกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว ได้ผลผลิตข้าว/ไร่ เฉลี่ย 326.25 กิโลกรัม ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ได้ผลผลิตข้าว/ไร่เฉลี่ย 379.97 กิโลกรัมซึ่งสอดคล้องกับ กรมการข้าว (2555) ระบุว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยไร่ละ 338 กิโลกรัม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรบางส่วนยังไม่เข้าใจในระบบการปฏิบัติของ GAP โดยจากการจัดเวทีเสนาเชิงวิชาการทำให้พบว่า เกษตรกรบางส่วนยังเข้าใจว่าเมื่อเข้าสู่ระบบของ GAP แล้วจะใส่ปุ๋ยไม่ได้ จึงทำให้ผลผลิตอาจต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป

การขายข้าวเปลือกของเกษตรกรที่ได้ใบรับรอง Q ข้าว ร้อยละ 84.0 ขายทันทีเนื่องจากต้องใช้นี้ เกษตรกรร้อยละ 72.5 ทอยขาย เนื่องจากต้องใช้นี้ และร้อยละ 35.7 รอขายทั้งหมดครั้งเดียว เนื่องจากรอราคาให้สูงขึ้น (กรณีเลือกตอบได้หลายข้อ) ส่วน

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ร้อยละ 46.6 ชายทันที เนื่องจากต้องใช้น้ำ และทยอยขาย เนื่องจากมีความจำเป็นต้องใช้เงินสดคล่องกับ สมพงษ์ (2555) พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ มีภาวะหนี้สินของครัวเรือนเฉลี่ย 114,199 บาท มีความจำเป็นต้องใช้น้ำ

6. ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี การสอบถาม ถึงสาเหตุการสมัครเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี พบว่าเกษตรกรที่ได้ไปรับรอง Q ข้าว ร้อยละ 66.6 สมัครเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ ร้อยละ 67.4 ได้สมัครเข้าร่วมโครงการแบบเดียว ร้อยละ 52.2 ก่อนเข้ารับการฝึกอบรมโครงการ (GAP) ข้าว ไม่มีความรู้มาก่อน ร้อยละ 32.0 สะดวกที่จะรับรู้รับข่าวสารด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ร้อยละ 75.0 มีการตรวจประเมินการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี GAP จากเจ้าหน้าที่มากกว่า 1 ครั้ง จึงจะผ่านจนได้ไปรับรอง Q ข้าว

ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั่วไป ร้อยละ 44.4 จะสมัครเข้าร่วมโครงการแบบเดียว ร้อยละ 86.0 พอมมีความรู้บ้างเกี่ยวกับโครงการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี ร้อยละ 68.3 สะดวกที่จะรับรู้ รับข่าวสารด้านการเกษตร จากการฝึกอบรม และจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

การสอบถามระดับของความพึงพอใจในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) สำหรับข้าว พบว่า เกษตรกรที่ได้ไปรับรอง Q ข้าว มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียดทั้ง 7 ด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่ได้รับความพึงพอใจมากไปหาน้อย สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้ ด้านรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ ($\bar{x} = 2.12$, S.D. = 0.976) ด้านระยะเวลา ($\bar{x} = 2.00$, S.D. = 0.945) ด้านเจ้าหน้าที่ ($\bar{x} = 1.95$, S.D. = 0.858) ด้านการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด ($\bar{x} = 1.89$, S.D. = 1.019) ด้านเนื้อหาหลักสูตร ($\bar{x} = 1.86$, S.D. = 0.893) ด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ใช้ในการดำเนินโครงการ ($\bar{x} = 1.78$, S.D. = 1.008) ด้านงบประมาณ ($\bar{x} = 1.62$, S.D. = 0.897) แสดงให้เห็นว่า ควรจะมีการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการด้านการส่งเสริมการปฏิบัติ

ทางการเกษตรที่ดี (GAP) ให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรปลูกข้าวต่อไป

7. สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ร้อยละ 66.3 เป็นเพศชาย มีอายุโดยเฉลี่ย 50.50 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการส่งเสริมการเกษตร เฉลี่ย 21.28 ปี มีรายได้จากเงินเดือนประจำ เฉลี่ย 28,198.59 บาท/เดือน มีรายได้จากอาชีพรอง เฉลี่ย 18,207.15 บาท/เดือน มีรายได้เฉลี่ย/ปี 734,534 บาท แสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน มีประสบการณ์มาก มีฐานะทางการเงินค่อนข้างมั่นคง แต่อาจจะมีเวลาในการปฏิบัติงานส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดีน้อยลงเนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งเพื่อไปประกอบอาชีพรอง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะตามเหตุที่ปรากฏและข้อค้นพบ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยนำผลการศึกษานี้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการส่งเสริมการผลิตให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรที่ได้ไปรับรอง Q ข้าว พบว่า มีความพึงพอใจในการรับบริการการส่งเสริมการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรสำหรับข้าว ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จากผลการวิจัยจึงเห็นควรเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการปรับปรุงระบบตลาดข้าวคุณภาพดี และเนื้อหาหลักสูตรในการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี พร้อมทั้งวิธีการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี ที่เหมาะสมกับเกษตรกร เช่น หาผู้นำกลุ่มหรือหาพื้นที่นาของกลุ่มเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ให้เกษตรกรภายในกลุ่มได้เรียนรู้ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. ด้านเกษตรกรทั่วไป จากผลการวิจัย พบว่าเกษตรกรมีปัญหาด้านการผลิตในระดับมากในเรื่องของปุ๋ยเคมีราคาแพง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อปุ๋ยเคมีราคาแพง ก็จะทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมด้านการลดต้นทุนการผลิต เช่น ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักชีวภาพ ส่งเสริมและให้ความรู้แก่เกษตรกรในการใช้ปุ๋ยเคมีให้ถูกสูตร ถูกเวลา และใช้ควบคู่กับปุ๋ยหมัก เป็นต้น

3. ด้านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีจากผลการวิจัย พบว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี มีความพึงพอใจน้อยที่สุดในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีแก่เกษตรกร ได้แก่ งบประมาณในการทัศนศึกษาดูงาน งบประมาณด้านการประชาสัมพันธ์โครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดี มีความต้องการที่จะหาความรู้และเพิ่มเติมประสบการณ์ในการส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพดีให้แก่เกษตรกร และมีความต้องการใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อให้เกษตรกรได้รับทราบเพิ่มมากขึ้น จึงเห็นควรเสนอแนะให้ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงการส่งเสริมมาตรฐานสินค้าเกษตร (GAP) สำหรับข้าวซึ่งเป็นนโยบายของชาติ โดยเพิ่มงบประมาณ ด้านการทัศนศึกษา และการประชาสัมพันธ์ ให้มากขึ้น

คำขอขอบคุณ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยความสามารถของอาจารย์ที่ปรึกษาการจัดทำดุษฎีนิพนธ์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. สีนินุช คุรุฑเมือง แส่นเสริม รองศาสตราจารย์ ดร. สุรินทร์ สีสั่งข์ อาจารย์ ดร. ลัดดาวัลย์ วรรณนุช อติตรองอธิบดีกรมการข้าว และรองศาสตราจารย์ ดร. สมจิต โยธะคง ที่ได้ให้ความกรุณาแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำดุษฎีนิพนธ์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ ประธานกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ในครั้งนี้ ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ จนทำให้ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนทุก

ท่านที่ให้ความร่วมมือและให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการข้าว. 2555. เส้นทางสู่นาคข้าวไทย. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว กรมการข้าว, กรุงเทพฯ.
- กรมวิชาการเกษตร. 2550. ข้อมูลพื้นฐานทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. ฝ่ายพัฒนาการผลิตพืช. สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2550.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2555. กรมส่งเสริมการเกษตรผลักดัน GAP เดินหน้า “ครัวไทยไป ครัวโลก” รายงาน ณ วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2555. แหล่งข้อมูล: <http://www.dailynews.co.th/agriculture/159676>. ค้นเมื่อ ตุลาคม 2555.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2556. รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพิ่มประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษาเกษตรกร. เรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมมาตรฐานสินค้าเกษตร GAP. สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร. วันที่ 17-19 มีนาคม 2556 ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์, กรุงเทพฯ.
- เอื้อจิตร์ มาศเกษม. 2550. โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิปลอดภัยจากสารพิษตามยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดจังหวัดมุกดาหาร ถัดการผลิตปี 2548/49. รายงานผลการปฏิบัติงานเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 8ว. ฝ่ายยุทธศาสตร์และสารสนเทศสำนักงานเกษตรจังหวัดมุกดาหาร กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สมพงษ์ ภาคี. 2555. การใช้เกษตรกรที่เหมาะสมในการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกร อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุทธิพร พรมิชัย. 2552. การใช้เทคโนโลยีการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกร อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมบูรณ์ศาลยาชีวิน. 2526. จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่. ลานนาการพิมพ์, เชียงใหม่.
- อารี วิบูลย์พงศ์ และคณะ. 2552. โครงการ “Resource Use Efficiency under Self-Selectivity: the Case of Northern Thai Rice Farmers” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ประวีติ สมเป็น และคณะ. 2549. การศึกษารูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ที่เหมาะสมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมภาครัฐ เอกชน และเกษตรกร. ได้รับทุนอุดหนุนจากคณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของมูลนิธิสภา สำนักงานเลขาธิการมูลนิธิสภา.
- ไอบีฟาร์ พัทธ์. 2556. รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สัมภาษณ์โดย Scoop “พลิกโฉมการทำนา ด้วยสมาร์ตฟาร์มเมอร์ยุคใหม่”. ข้าวไทย. 6(36): 53.